

Sisällys

Johdanto	1
1. Pakkolaitokseen joutumisen ongelmat	3
2. Nykyinen vankilaoikeuslakia koskeva lainvalmistelu.....	7
3. Tietoja uuden lain aikaisista pakkolaitosvangeista	9
3.1. Vapautuneet.....	9
3.2. Vankilassa olevat pakkolaitosvangit	10
4. Pakkolaitosvangit	11
4.1. Yhteenveto seksuaalirikollisista.....	11
4.2. Yhteenveto henki- ja pahoinpitelyrikollisista.....	13
Lopuksi	16
Lähdeluettelo	21

LIITTEET

Johdanto

Ympäristölleen vaaralliset ihmiset joutuvat Suomessa yleensä lopulta joko vankilaan tai kriminaalimielisairaalaan. Vaarallisia rikoksenuusijoita on tällä hetkellä sijoitettuna neljään Etelä-Suomen täytäntöönpanovankilaan. Kriminaalipotilaita pidetään lähinnä Niuvanniemen ja Vanhan Vaasan eli Mustasaaren sairaaloissa. Vaaralliset rikoksenuusijat ovat myös vaarallisia itselleen. Jotkut heistä tekevät itsemurhan paitsi siviilissä myös vankilassa tai sairaalassa.

Pakkolaitos ei ole erillinen laitos eikä vankila, vaan täytäntöönpanovankilan osasto, jota muun ohella käytetään eristettyjen pakkolaitosvankien majoittamiseen. Suurin ero tavallisen vankeuden ja pakkolaitoksen välillä on ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskevissa säännöksissä. Pakkolaitokseen määrätyn on suoritettava rangaistuksensa kokonaan, päivästä päivään. Myös mahdollinen jäännös-rangaistus lasketaan mukaan rangaistuksen pituuteen. Maksimiaika on kuitenkin 20 vuotta kuten vankeusvangeillakin. Vapautumisen jälkeen vanki pääsee ehdonalaiseen vapauteen kahden vuoden koeajalla. Tämä on vallitseva käytäntö. Pakkolaitosvanki joutuu useimmiten suorittamaan myös aikaisemman jäännös-rangaistuksensa. Jotkut pakkolaitosvangit ovat päässeet vapauteen Tasavallan Presidentin armahdettua heidät.

Eristettyjen poistumislupa-asiat päättää vankeinhoitolaitoksen ylikomandantti. Vankilaoikeus voi myöntää eristetyille koevapautta enintään neljä viikkoa vuodessa. Eristetyn arkipäivä vankilassa ei oleellisesti poikkea muiden vankien rutiineista.

Suurin osa pakkolaitosvangeista on tuomittu henkirikoksista. Myös seksuaalirikoksista tuomittuja on uuden lain aikana ollut jonkin verran pakkolaitoksessa. Joissakin tapauksissa tekijä on syyllistynyt sekä väkisinmakaamiseen että henkirikokseen. Nämä rikokset on tilastoitu päärikoksen mukaan henkirikoksiksi. Vaarallisella rikoksenuusijalla tarkoitetaan henkilöä, joka toistuvasti vähintään kymmenen vuoden aikana syyllistyy laissa mainittuihin rikoksiin. Tuomion pituuden on oltava vähintään 2 vuotta. Uusimisaika lasketaan vankeusaika mukaan lukien siitä päivämäärästä, jolloin rikos on tehty.

Suomessa on tällä hetkellä 16 pakkolaitosvankia. Tämän lisäksi on kaksi tutkintavankia, jotka mahdollisesti tullaan määräämään pakkolaitokseen. Pakkolaitosvankien määrä on kasvanut jonkin verran vuoden 1971 pakkolaitos uudistuksen jälkeen, jolloin pakkolaitokseen eristettyjä oli uuden lain alkuvuosina alle kymme-

nen. Lisääntymisen syinä ovat olleet ymmärrystä vailla olevien osuuden vähentyminen mielentilalausunnoissa sekä henkirikollisuuden kasvu viime vuosina. Seksuaalirikollisuudessa on rikostilanne pysynyt vakaana. Ennen lain uudistusta oli pakkolaitosvankeja joitakin satoja. Näistä eniten oli kuitenkin toistuvasti omaisuusrikoksista tuomittuja.

Pakkolaitokseen määräämisestä päättää vankilaoikeus sen jälkeen kun tuomioistuimien on päättänyt, että tuomittu voidaan määrätä eristettäväksi pakkolaitokseen. Tasavallan Presidentti määrää vankilaoikeuden puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan. Yhden vankilaoikeuden jäsenistä täytyy olla mielisairaanhoidon perehtynyt lääkäri. Vankeinhoitolaitoksen päällikkö on virkansa puolesta vankilaoikeuden jäsen. Pakkolaitokseen määräämisestä ei voi valittaa.

Rikoslakiuudistuksen yhteydessä on usein keskusteltu pakkolaitoksen tarpeellisuudesta ja samassa yhteydessä myös vankilaoikeuden roolista suomalaisessa kriminaalipolitiikassa. Vaarallisia rikoksenuusijoita koskeva lainsäädäntö on muutostilassa. Jotkut osapuolet ovat luopumassa ainakin osittain pakkolaitoksesta ja vankilaoikeudesta. Lain valmistelu on kuitenkin tältä osin keskeytetty (1998).

Muissa pohjoismaissa pidetään epämääräisen pituisia rangaistuksia ja vaarallisuuden ennustamismenetelmiä ongelmallisina ja osittain myös yksilön oikeusturvaa loukkaavina. Ruotsissa on luovuttu "internering" seuraamuksesta jo vuonna 1982. Muissakin pohjoismaissa Suomi mukaan lukien on ollut ajoittain keskustelua hallinnollisiin päätöksiin liittyvistä ongelmista oikeuden käytössä.

1. Pakkolaitokseen joutumisen ongelmat

Pakkolaitos syntyi 1930-luvulla tilanteessa, jossa päättäjien usko ankariin rangaistuksiin oli vahva. Uusien suovankiloiden rakentaminen, poliittiset pidätykset ja vangitsemiset sekä ankara suhtautuminen juoppouteen täyttivät ääriään myöten vankilat. Tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa säädettiin myös laki vaarallisista rikoksenuusijoista. Laki soi mahdollisuuden pitää vankia epämääräisen ajan vankilassa. Rangaistuksen täytäntöönpano saattoi kestää ja myös kesti tuomioistuimen määräämää rangaistusta kauemmin. Vuoden 1971 laki tyhjensi vankilat turhista pakkolaitosvangeista.

Pakkolaitokseen tuomitaan vuosittain vain yksi, kaksi tai ei yhtään henkilöä. Näiden henkilöiden kohtelu tuomioistuimessa, vankilassa tai mielisairaalassa ei vaikuta yleiseen rikostilanteeseen. Yhteiskuntaa pitää kuitenkin suojella näiltä henkilöiltä. Tässä mielessä normaalia pidemmät rangaistukset lienevät perusteltuja lähinnä niiden erityisestävyyden vuoksi. Vaarallista henkilöä itseään sekä laitosta on täysin pragmaattisistakin syistä parasta hoitaa ja valvoa huolellisesti.

Pakkolaitosvankien näkyvin ongelma on heidän alttiutensa tehdä uusia usein kuolemaan johtavia rikoksia. Toinen, näkymättömämpi puoli, on näiden vankien psyykkisestä ja fyysisestä tilasta syntyvien ongelmien siirtely viranomaiselta toiselle. Ehkä tavanomaisin syy syntyy tilanteessa, jossa päätetään vaaralliseksi todetun vangin mielentilasta. Täydessä ymmärryksessä olleiden tappajien tai raiskaajien tie kulkee suoraan vankilaan ja oikeudellisesti heidän asemansa on yksiselitteinen. Täyttä ymmärrystä vailla olevien asema on skitsofreeninen. Esimerkiksi murhasta tuomittu vähentyneesti syyntakeinen ei voi saada elinkautista vankeusrangaistusta, vaan hänet tuomitaan pakkolaitokseen, jossa hän suorittaa määräaikaisrangaistuksensa kokonaisuudessaan päivästä päivään. Aluksi tuomiota lievennetään ja sitten kovennetaan.

Oikeudellisesti ovat vähentyneesti syyntakeisten jutut olleet verrattain helppoja ratkaista, koska tuomioissa on hyvin säännöllisesti noudatettu Terveystieteiden tutkimuskeskuksen kautta kulkevia mielentilalausuntoja. Asiallisesti tilanne on huomattavasti mutkikkaampi, sillä mielentilalausuntojen sisältö on 1990-luvulla muuttunut hyvin merkittävästi. Lausuntojen määrä on pysynyt suunnilleen ennallaan, mutta täydessä ymmärryksessä tehtyjen rikosten osuus on kasvanut noin neljänneksestä runsaasti yli puoleen. Todellisuudessa näin suuri muutos mielentilatarvionneissa voi olla mahdollista vain muuttuneen käytännön takia. Tilanne on

vaikeutunut vankiloissa, koska osa entiseen tapaan vähentyneesti syyntakeisista vangeista diagnostisoidaan tällä hetkellä täysin syyntakeisiksi. Näiden rajatapausten usein arvaamatonta käyttäytymistä on laitosesolusuhteissa entistä vaikeampi ennakoita.

Ymmärrystä vailla olevat joutuvat kriminaalisairaalaan. Mielentilamääritysten muututtua oleellisesti hoidetaan nykyään monet aikaisemman käytännön mukaan ymmärrystä vailla olevat vankiloissa. Murhiin syyllistyneistä on viime vuosina vain noin 10 prosentin todettu olleen rikosta tehdessään ymmärrystä vailla, kun vastaava osuus 1980-luvulla oli yleensä yli 20 prosenttia. (Aho 1996) Vaarallisten rikoksenuusijoiden kohtelu on Suomessa huomattavasti ankarampaa kuin muissa Euroopan maissa. Tapio Lappi-Seppälä on vertaillut syyntakeisuutta mm. Suomen, Ruotsin ja Saksan oikeuskäytännöissä seuraavasti: (Lappi-Seppälä 1996)

"Suomalainen järjestelmä on selvästi Ruotsia rankaisullisempi. Ruotsissa jätetään syyntakeettomuuden perusteella ainakin kolmin-nelinkertainen määrä tekijöitä syyttämättä. Syytetyistä taas päätyy rangaistuslaitoksen sijasta psykiatriseen hoitoon niin ikään kolmin-nelinkertainen määrä."

Suomen ja Saksan välillä ei ollut näin suuria eroja, mutta Saksassakin on vähentyneen syyntakeisuuden käyttö "selvästi laajemmassa käytössä".

Myös Pajuoja on todennut, että Suomessa mielentilatutkimusten käyttö eroaa selvästi läntisistä naapurimaista, joissa mielentilatutkimus on ennen muuta potilas-seulonnan väline. Sen avulla pyritään selvittämään rikoksentehtäjän mahdollinen psykiatrisen hoidon tarve ja hoitomuoto. Kysymys rangaistuksen mittaamisesta on perifeerinen. Sitä vastoin Suomessa mielentilatutkimuksia käytetään kahteen eri tarkoitukseen: toisaalta potilasseulontaan, toisaalta apuvälineenä rangaistuksen mittaamista koskevassa päätöksenteossa. Jos rikoksentehtäjä todetaan vähentyneesti syyntakeiseksi, ei ratkaisulla ole kuitenkaan mitään lääketieteellistä seurausvaikutusta (Pajuoja 1996).

Molemmat, sekä Lappi-Seppälä ja Pajuoja näkevät ongelmana sen, että vähentyneesti syyntakeisille ei löydy Suomessa hoitomenetelmiä, ei rangaistuksen vaihtoehtona eikä rangaistukseen sisältyvänä. Sitä vastoin vähentyneitä syyntakeisuutta käytetään näissä tapauksissa rangaistuksen mittaamiseen teon rinnalla. Tästä menettelystä rikoslakikomitea on halunnut luovuttavan.

Eräs pakkolaitokseen eristämisen ongelma on sattumanvaraisuus. Monet syyttäjät sekä tuomioistuimet eivät joudu koskaan tekemisiin vaarallisen rikoksenuusijan kanssa. Jos tällainen tapaus joskus sattuu tulemaan heidän ratkaistavakseen, saat-

taa pakkolaitoslausuman antaminen tai antamatta jättäminen vaihdella eri tuomioistuimissa eikä vaarallisuusarviota varten suinkaan aina hankita lääkintöhallituksen lausuntoa. Nykyisen vankilaoikeuden etuna onkin se, että sen jäsenet nimitetään viideksi vuodeksi. Toimikautenaan he joutuvat päättämään monesta pakkolaitokseen eristämisestä, jolloin heidän kokemuksensa pakkolaitokseen eristetävistä ja hänen tekemästään rikoksesta on tietenkin parempi kuin yksittäisen tuomioistuimen. Vankilaoikeuden suuri heikkous on kuitenkin se, ettei sen päätöksestä voi valittaa.

Suomalaisen pakkolaitosinstituution ongelmat liittyvät lähinnä syyntakeisuus säännösten sekä elinkautisen vankeusrangaistuksen keskinäisiin suhteisiin. Lisäksi koko pakkolaitosinstituution syntyminen liittynyt usko pitkien rangaistusten erityisestävään vaikutukseen kummittelee kaiken takana.

Pakkolaitokseen määrittämiseen liittyy usko mahdollisuuteen tehdä vaarallisuusennusteita. Kriminologisen kirjallisuuden perusteella on luotettavien vaarallisuusennusteiden tekemistä pidetty mahdottomana tai ainakin suuria virhemarginaaleja sisältävänä. Esimerkiksi erään tarkoin valikoidulle väkivaltarikollisaineelle tehdyn tutkimuksen virheprosentti on arvioitu noin 50-60 prosentiksi. (*Floud & Young*, kts. *Lahti*, 1987 s.109, kts.*Pihlajamäki* 1987 s.45).

Suomalaiset psykiatrit ovat viime vuosina pyrkineet tekemään vaarallisuusarvioita. Arvion lähtökohdaksi näissä tutkimuksissa on otettu suomalaisten elinaikainen henkirikosriski, joka on noin 2 promillea. Empiiristen tietojen mukaan he ovat laskeneet, että esimerkiksi armahdettujen elinkautisvankien riski syyllistyä uuteen henkirikokseen on 70-kertainen ja vastaavasti sairauksien puolella on henkilöiden, joiden sairautena on alkoholismi ja persoonallisuuden poikkeavuus, riski (kun tekijöinä ovat naiset) noin 60-kertainen normaaliväestöön verrattuna. (Hakola, Tiihonen, Vartiainen, Eronen 1994, 1807-1813). Samat kirjoittajat totevat myös, että Suomessa on jätetty käyttämättä monia keinoja, joilla ulkomailla hoidetaan vaarallisiksi luokiteltuja väkivaltarikollisia. Yhteistä näille hoitokeinoille on, että ne ovat pitkäjänteisiä, jopa koko elämänkaaren tai ainakin vuosia suljetun laitoshoidon tai muun eristämisen jälkeen jatkuvia.

Kirjoittajat viittaavat vaarallisuusennusteissa **ryhmäominaisuuteen**. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi vaarallisista rikoksenuusijoista keskimäärin joka kymmenes tekee elämänsä aikana vielä yhden henkirikoksen. Sitä vastoin yksilöllistä ennustetta siitä, kuka loppujen lopuksi tästä ryhmästä uusii henkirikoksen, ei ryhmäominaisuuden avulla voida selvittää. Kirjoittajat myös aliarvioivat jonkin verran sosiaaliseen perimään liittyviä ennustemenetelmiä. Tästäkin raportista käy ilmi, että henkilöillä, joilla on ollut turvaton lapsuus, on myös huomattavasti suu-

rempi todennäköisyys syyllistyä henkirikokseen kuin normaalin lapsuuden eläneillä. Lisäksi lapsuuden kokemukset voivat olla taustasyinä sekä rikollisuuteen että mielenterveysongelmiin.

2. Nykyinen vankilaoikeuslakia koskeva lainvalmistelu

Uudessa vankilaoikeutta koskevassa lainvalmistelutyössä on sen viime vaiheissa ehdotettu muun muassa, että pakkolaitoksen, vaarallisen rikoksenuusijan ja nuorisovankilan käsitteistä luovutaan.

Nyt jo osittain hylätyn esityksen mukaan suurin osa vankilaoikeuden tehtävistä lakkaisi nuorisovankeuden käsitteestä luovuttaessa. Tässä yhteydessä on myös keskusteltu vankilaoikeuden lopettamisesta ja rangaistusten suorittamista koskevien päätösten siirtämisestä esimerkiksi hovioikeuksille. Esityksen mukaan päätösten erityisluonne kuitenkin edellyttää vankilaoikeuden säilyttämistä, koska esimerkiksi juuri tällaisten tapausten harvinaisuus aiheuttaa sattumanvaraisia päätöksiä yleisissä tuomioistuimissa. Esityksessä ei kuitenkaan puututa millään tavoin siihen, että nykykäytännössäkin pakkolaitoslausuman antaminen voi olla hyvin sattumanvaraista ja rikkoo täten oikeuskäytännön yhdenmukaisuuden periaatetta. Tämä ongelma jäisi uuteen lakiin. Vankilaoikeuden päätöksenteko ohjautuisi edelleen lähinnä Terveystieteiden tutkimuskeskuksen antamien lausuntojen mukaan.

Esityksen mukaisista vankilaoikeuden tehtävistä koko rangaistuksen suorittamisesta päättäminen on asiallisesti lainkäyttöpäätös ja kokonaisuudessaankin vankilaoikeuden työ olisi lähinnä lainkäyttöä, koska nuorten rikoksentekeijöiden määräämisestä nuorisovankilaan luovuttaisiin. Samalla rikoslain muuttamisen 2b luvun 4 pykälä muotoiltaisiin siten, että "kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta tuomittua rangaistusta suorittava voidaan vapauttaa, kun rangaistuksesta on suoritettu yksi kolmasosa". Päätös ehdonalaisesta vapauttamisesta siirtyisi näin ollen vankilaoikeudelta esimerkiksi vankilalle tai vankilan johtajalle. Esitys ei ota kantaa mielentila-arvion vaikutukseen rangaistusta määrättäessä. Nykylainsäädännön mukaan täyttä ymmärrystä vailla olevaa ei voi tuomita elinkautiseen rangaistukseen. Toisaalta pakkolaitosvankien joukossa on ollut useita murhasta tuomittuja, jotka ovat saaneet määräaikaisen rangaistuksen, ja jotka on sitten myöhemmässä vaiheessa määrätty pakkolaitokseen. Lainvalmistelijoiden ja yliopistojen oikeusoppineiden keskuudessa on myös toistuvasti käyty keskustelua elinkautisen rangaistuksen käytöstä tapauksissa, joissa henkilö on ollut tekoa tehdessään täyttä ymmärrystä vailla. Jo aiemmin on todettu että ongelmana näissä tapauksissa on sekä vankilan sisäisten että ulkopuolisten hoitomuotojen vähyys. Tämä ongelma ei koske vain pakkolaitosvankeja. Vankiloilta puuttuvat lähes täy-

sin erilaiset väkivaltaista käyttäytymistä ja seksuaalirikoksia koskevat hoitomenetelmät, joskin aivan lähiaikoina ollaan aloittamassa näidenkin ongelmien ratkaisemiseen tai ainakin vähentämiseen pyrkiviä hoitomenetelmiä laitoksissa.

3. Tietoja uuden lain aikaisista pakkolaitosvangeista

3.1. Vapautuneet

Pakkolaitosta koskevan lain muutoksen jälkeen pakkolaitokseen jäi 14 pakkolaitosvankia, joista vielä 9 vapautettiin seuraavan vuoden loppuun mennessä. Uuden lain aikana on eristetty kaikkiaan 55 raiskauksiin tai väkivaltarikoksiin syyllistynyttä henkilöä. Heistä kolme on ollut kaksi kertaa pakkolaitoksessa, yksi kolme kertaa ja yksi heistä on tällä hetkellä tutkintavankeudessa taposta ja määrätään ehkä kolmannen kerran pakkolaitokseen. Kuusi pakkolaitosvankia on kuollut pakkolaitokseen. Näistä yksi sai surmansa suljetulla pakkolaitososastolla toisen pakkolaitosvangan puukotettua hänet kuoliaaksi. Kahdeksan on tullut pakkolaitoskanaan pysyvästi mielisairaaksi ja monet ovat laitosaikanaan olleet kriminaalisairaloissa hoidettavana.

Vuosina 1975-1998 vapautuneiden pakkolaitosvankien rangaistusten keskipituus on ollut noin 11 vuotta. Näihin aikoihin on laskettu mukaan myös mahdolliset jäännösrangaistukset. Keskipituus on likimain sama kuin presidentti Koiviston aikana oli elinkautiseen vankeuteen tuomittujen rangaistukset. Edellä mainittuja pakkolaitosaikoja vähentää hieman se, että jotkut eristetyt on siirretty kriminaalisairaloihin, joissa suoritettu aika lasketaan mukaan rangaistusaikaan, vaikka rangaistuspaikka on vaihtunut. Jos armahdetut ja kuolleet lasketaan vapautuneiden ryhmään kuuluviksi, alenee keskimääräinen rangaistusaika tietenkin jonkin verran. Vapautuneista viisi on saanut rangaistusmaksimin eli 20 vuotta. Heistä yksi on surmattu rangaistusaikaan, kaksi on suorittanut pakkolaitoksessa loppuun rangaistuksensa ja joutunut välittömästi uudelleen vankilaan. Kaksi on siirretty mielisairaalaan.

Rangaistusajat vaihtelevat rikosryhmittäin. Seksuaalirikoksista ja törkeistä pahoinpitelyistä saadut tuomiot ovat vaihdelleet kahdesta kahdeksaan vuoteen riippuen lähinnä rikosten määrästä. Henkirikoksista saadut tuomiot ovat pituudeltaan olleet 7-20 vuotta. Vanhin uuden lain aikana pakkolaitokseen joutunut on ollut 70-vuotias, kun hänet on eristetty pakkolaitokseen ja nuorin 24-vuotias.

3.2. Vankilassa olevat pakkolaitosvangit

Tällä hetkellä pakkolaitoksessa olevat vangit ovat rikostaustaltaan kovempia kuin uuden lain aikana vapautuneet pakkolaitosvangit.

Taulukko: Pakkolaitosvankien päärikos ja rangaistuksen pituus
(tilanne 1.5.1998)

<i>Päärikos</i>	<i>Rang</i>	<i><6v</i>	<i>6<12v</i>	<i>12v-</i>	<i>sum</i>
Henkirikos		0	9	7	16
Törkeä pp.		0	0	0	0
Seks.rikos		0	1	0	1
sum		0	10	7	17

Tämän hetken pakkolaitosvangit ovat syyllistyneet lähinnä henkirikoksiin. Kuudentoista henkirikoksen tekijän joukossa on tosin viisi sellaista, jotka ovat henkirikoksen yhteydessä syyllistyneet myös väkisinmakaamiseen. Pelkästään seksuaalirikoksiin syyllistyneitä on vain yksi. Alle kuuden vuoden rangaistuksiin tuomituita ei ole yhtään. Pakkolaitoskäytäntö tuntuu päärikoksen osalta muuttuneen. (Tilanne on 1.5.1998 jälkeen muuttunut siten, että yksi tappoon syyllistynyt pakkolaitosvanki on siirretty mielisairaalaan) Pakkolaitosvankien keski-ikä on tällä hetkellä noin 41 vuotta. Kaikkien vankeusvankien keski-ikä on noin 34 vuotta, joten pakkolaitosvangit ovat tilastollisesti merkittävästi muita vankeja vanhempia. Pakkolaitosvankien rangaistusten keskipituus on noin 11.5 vuotta, Rangaistukset ovat viime vuosina pysyneet keskimäärin samoina kuin aikaisemmin vapautuneilla pakkolaitosvangeilla. Tutkintavankeusajat ovat tässä ryhmässä olleet verrattain pitkiä, keskimäärin noin 8.5 kuukautta. Tämä johtuu lähinnä siitä, että lähes kaikki pakkolaitosvangit ovat olleet mielentilatutkimuksessa.

Pakkolaitosvankien uusimistiheys on niin nopea, että sen perusteella voidaan karkeasti arvioida, että potentiaalisista pakkolaitosvangeista noin 10-20 prosenttia on tällä hetkellä vapaudessa ja loput pakkolaitokseen eristettynä tai tavallisina vankeusvankeina. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Suomessa elää vapaudessa tällä hetkellä muutama henkilö, joka voi tehdä pakkolaitokseen johtavan rikoksen milloin tahansa. Tässä mielessä tilanne on säilynyt ennallaan.

4. Pakkolaitosvangit

Raporttiin on koottu tietoja 29 pakkolaitosvangista. Aineisto koostuu niistä vapautuneista vangeista, jotka ovat tehneet pakkolaitokseen johtaneen rikoksen uuden, vuonna 1971 voimaan tulleen pakkolaitosta koskevan lain jälkeen, ja jotka ovat vapautuneet vuoden 1975 jälkeen. Aikamäärillä on pyritty poimimaan vain ne tapaukset, joissa pakkolaitokseen määrääminen on tapahtunut uuden lain tarkoittamalla tavalla. Tiedot vapautuneista pakkolaitosvangeista on kerätty vankiasiakirjoista, joita säilytetään keskusvankirekisterissä. Mikäli aineistoon kuuluva pakkolaitosvanki on tätä raporttia tehtäessä ollut vankilassa, on hänen asiakirjansa tilattu laitoksesta. Joissakin tapauksissa tietoja on täydennetty tuomioistuimista hankituilla poliisin kuulustelupöytäkirjoilla. Vankeusajan jälkeistä aikaa on pyritty jossakin määrin selvittämään poliisilta saaduilla tiedoilla sekä ottamalla yhteyttä pakkolaitoksesta vapautetun valvojaan.

4.1. Yhteenvedo seksuaalirikollisista

Pakkolaitokseen tuomitut seksuaalirikolliset eivät muodosta kovinkaan yhtenäistä joukkoa. Kolme seksuaalirikollisista oli pedofiileja. Pakkolaitos ei ole pystynyt vähentämään heidän poikkeavaa käyttäytymistään. Päinvastoin useampaan kertaan ovat vankilapsykologit ja -psykiatrit todenneet, että näissä tapauksissa tilanne on pakkolaitosvaiheessa jo ehtinyt kehittyä liian pitkälle hoitoa ajatellen ja vankilassa ei voida tehdä juuri mitään tilanteen parantamiseksi. Mainituista kolmesta henkilöstä kaksi jatkaa yhä alaikäisiin sekaantumisiaan. Kolmannesta henkilöstä on vähän tietoja. Vankila-asiakirjojen mukaan häntä hoidettiin jo pakkolaitosaikana kymmenen vuotta kriminaalisairaalassa ja saattaa olla että hoitoa on jatkettu sairaalassa myös pakkolaitoksesta vapautumisen jälkeen. Yhdestätoista seksuaalirikoksista pakkolaitokseen määrätystä vangista kolme oli ollut rikosta tehdessään täydessä ymmärryksessä. Yksi oli tuomittu toisinaan ymmärrystä vailla olevana ja välillä vailla täyttä ymmärrystä olevana. Varttuneisiin tai lähes varttuneisiin naisiin kohdistuneissa väkisinmakaamisrikoksissa tilanne on osittain yllä kuvattua parempi. Jotkut rikoksiin syyllistyneitä ovat pysyneet jo yli Kymmenenkin vuotta syyllistymättä uusiin seksuaalirikoksiin. Sen sijaan osa tästä ryhmästä on vuosien aikana muuttunut yhä väkivaltaisemmiksi ja heidän tuleva ennusteensa on hyvin huono. Näissä tapauksissa tarvittaisiin vankiloilta ilmeisesti huomattavasti nykyistä tehokkaampaa yhteyttä hoitolaitoksiin ja samalla tulisi luoda kiinteitä yh-

teistyöverkkoja ja seurantajärjestelmiä muun muassa kriminaalisairaaloiden kanssa.

Seksuaalirikoksiin syyllistyneistä pakkolaitosvangeista suurimmalla osalla on ainakin joskus ollut pysyvä naissuhde ja he ovat edelleen naimisissa tai eronneita.

Alkoholin osuus vaihteli seksuaalirikoksissa. Sama tekijäkin saattoi joskus rikosta tehdessään olla aivan selvä, toisinaan taas enemmän tai vähemmän alkoholia nauttinut. Oli myös pari tapausta, jossa alkoholi toimi ilmeisesti seksuaalirikoksen laukaisijana. Näissä tapauksissa tekijän humalatilasta oli ollut voimakas. Uhreista noin puolet oli nauttinut alkoholia.

Hyvänä lähtökohtana uudelle suhtautumiselle vankien ongelmiin ja erityisesti seksuaalirikollisiin on pidettävä vuonna 1998 työnsä päätökseen saanutta oikeusministeriön vankeinhoito-osaston vuonna 1996 asettaman projektiryhmän toimenpide-ehdotuksia, jotka on suunnattu seksuaalirikoksista tuomituille. Raportissa pyritään löytämään keinoja, joiden avulla voitaisiin vähentää seksuaalirikollisten uusintarikollisuutta. Projektiryhmä ehdottaa, että:

- Seksuaalirikolliselle tarkoitettu toiminta keskitetään yhteen laitokseen (Kuopion lääninvankila)
- Jokainen seksuaalirikollinen haastatellaan motivoivan haastattelun menetelmällä.
- Uusintarikollisuutta vähentävä toiminta keskitetään niihin, joiden uusimisriski on suurin.
- Otetaan käyttöön ulkomailla testattuja ohjelmia.
- Ohjelmien vaikuttavuutta on seurattava.

Lisäksi projektiryhmä esittää konkreettisia ehdotuksia sopivista laitoksista sekä henkilökunnan koulutuksesta. Lopuksi korostetaan laitosten ja kriminaalihuollon yhteistyötä seksuaalirikollisen vapautumisvaiheessa. (Mietinnöstä enemmän: *Sari Koikkalainen*, Vankeuden aikana järjestettävä seksuaalirikoksista tuomituille tarkoitettu toiminta; Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisu 2/1988)

Seksuaalirikoksista pakkolaitokseen tuomitut ovat ehkä kaikkein vaikein haaste edellä suunnitellulle toiminnalle. Ainakin nykyisissä laitososuhteissa on erityisesti pakkolaitosvankeja ollut vaikeata saada käsittämään tekonsa seuraukset. Lisäksi moni heistä on joutunut jo siihen kehitysvaiheeseen, jossa tilanne vain vaikeutuu vankilassa ja hoitamattomana myös vapaudessa. Pakkolaitokseen joutumisella on näille ihmisille ilmeisesti vain uusimisriskiä lisäävä vaikutus huolimatta tavanomaista pidemmästä rangaistuksesta. Edellä olevat tapaukset osoittavat myös, miten kriittinen on pakkolaitosvankien vapautumishetki. Koevapaudessa on

voitu vielä selvitä hyvin, mutta napanuoran irrottua vangin päästessä vankilasta ehdonlaiseen vapauteen alkaa usein täysin holtiton käyttäytyminen. Ehdonalaisen valvonnan merkitys korostuu näissä tapauksissa erittäin suuresti.

4.2. Yhteenveto henki- ja pahoinpitelyrikollisista

Pakkolaitokseen määrättyjen väkivaltarikollisten sosiaalinen perimä näyttää vieläkin huonommalta kuin seksuaalirikollisten. Tässä ryhmässä vain kolme pakkolaitosvankia näyttää saaneen elää edes jonkinlaisen lapsuuden. Yhdessä perheessä ainoana suurempana ongelmana näytti asiakirjojen mukaan olevan vain köyhyys. Toisesta perheestä ei löydetty muuta vikaa kuin se, että "isä oli pahapäinen humalassa" ja kolmannessa perhe-elämää häiritsi vain vanhempien keskinäinen riitely.

Yli puolet pakkolaitosvangeista oli elänyt suurimman osan lapsuuttaan erilaisissa laitoksissa ja muutamat oli sen lisäksi sijoitettu yksityiskoteihin. Useat olivat aviottomia tai isä oli kuollut henkilön ollessa vielä lapsi. Muutamat olivat menettäneet myös äitinsä hyvin pieninä. Isän alkoholinkäyttö oli useissa tapauksissa kohtuutonta. Lisäksi siihen liittyi säännöllisesti myös aggressiivista tai muuten riitaisaa käyttäytymistä. Joidenkin isien rikostausta sisälsi väkivaltarikoksia ja pari isää oli saanut surmansa tappelussa. Sitä vastoin perheen muut lapset olivat harvemmin tulleet taparikollisiksi. Pikemminkin voidaan sanoa, että pakkolaitosvankien sisaruksilla olivat mielenterveysongelmat rikoksia yleisempiä. Väkivaltaisten pakkolaitosvankien varhaislapsuudesta voidaan yleisesti todeta, että se on lähes poikkeuksetta ollut varsin surkea. Nuoruutta ovat leimanneet aikainen kodista tai laitoksesta lähtö, alkava rikollisuus ja alkoholin käyttö. Perheen perustamisesta ei ole tullut mitään.

Rikollisuus on yleensä alkanut näillä miehillä pikkurikoksilla, jotka yleensä ovat olleet varkausrikoksia tai luvattomia käyttöönottoja. Vähitellen rikoksiin on alkanut liittyä väkivaltaa. On myös joitakin tapauksia, joissa rikosura on käsittänyt lähes pelkästään väkivaltarikoksia. Molemmissa ryhmissä rikosten väkivaltaisuus näyttää lisääntyneen ajan myötä. Samalla nämä henkilöt alkoholisoituvat vuosien varrella yhä pahemmin. Jatkuva juominen aiheuttaa vainoharhaisuutta, joka on usein näiden rikosten taustasyynä. Lääkäreiden lausunnoissa monen pakkolaitosvangin diagnoosina onkin krooninen alkoholismi ja vainoharhaisuus. Jatkuvien pelkotilojen vuoksi useat pakkolaitosvangit ovat vapaudessa aina varustautuneet puukolla tai jollain muulla aseella. Toiset pitävät puukkoa mukanaan myös siitä syystä, että ovat tottuneet ratkaisemaan väkivaltilanteet puukon avulla.

Väkivaltarikosten syy tässä aineistossa on yhtä poikkeusta lukuun ottamatta syntynyt rikostilanteen aikana. Ainoastaan yksi henkilö on toiminut henkirikoksia tehdessään selvin päin ja suunnitelmallisesti. Hänkin on saattanut viimeisen henkirikoksen yhteydessä olla jonkin huumausaineen vaikutuksen alaisena. Vain muutamassa tapauksessa rikos on tapahtunut juopottelutilanteen ulkopuolella. Yleensä uhri on ollut ryyppyseurueen jäsen tai tekijä ja uhri ovat juopotelleet kaksistaan. Pakkolaitokseen johtaneet rikokset on tehty kolmea tapausta lukuun ottamatta täyttä ymmärrystä vailla.

Vapautuneet ovat vain harvoin onnistuneet pysymään irti alkoholin väärinkäytöstä. Vaikka pakkolaitosvangit elävät vuosikausia laitoksissa suurimman ajan selvinpäin, monet retkahtavat välittömästi, usein jo vapautumispäivänään alkoholiin. Myös jotkut surmateot on tehty hyvin pian vapautumisen jälkeen. Alkoholisoituminen jatkuu siitä, mihin se vankilaan tullessa jää. Toisaalta on todettava, että jotkut pakkolaitosvangit ovat syylistyneet usein itsensä päihdyttämiseen myös vankilassa. Useat pakkolaitosvangit ovat kuitenkin sopeutuneet pitkiin rangaistuksiinsa ja ovat laitosaikana yhteistyöhaluisia ja -kykyisiä. Heidän epäonnistumisensa vapaudessa johtuu lähes aina alkoholista.

Huumeiden käyttö on pakkolaitosvangeilla ollut vähäistä sekä laitoksissa että vapaudessa. Alkoholin käyttöön on liittynyt lähinnä lääkkeiden väärinkäyttö. Tilanne voi jonkin verran muuttua, koska 1990-luvulla ovat muutamat pakkolaitosvangit käyttäneet huumeita ainakin siviilissä vapautumisensa jälkeen.

Pakkolaitosvuosinaan tämä 17 väkivaltarikollisen joukko on surmannut vankiloissa neljä vankia ja puukottanut hengenvaarallisesti kahta vankia. Kolme on tehnyt itsemurhan sellissään.

Vankeinhoidon tulostavoitteisiin on sisällytetty sekä vankien väkivaltaisuuden vähentäminen että päihdehuolto. Tällä hetkellä on vankiloissa väkivallan vähentämiseen liittyviä kursseja, jotka eivät kuitenkaan ole kokeiltuja eikä standardoituja ohjelmia. Ne perustuvat lähinnä laitosten omiin tietoihin ja käytännön tietoihin. Vuoden 1998 tulostavoitteisiin oli kirjattu kolmen laitoksen osalle perehtyminen ohjelmiin, joiden avulla pyrittäisiin väkivaltaisen käyttäytymisen vähentämiseen. Ohjelmat perustuvat lähinnä kognitiivisiin menetelmiin. Toimintaa ei kuitenkaan ole vielä aloitettu. Myös päihdekuntoutuksessa pyritään uusien ohjelmien avulla vähentämään päihdeistä johtuvia haittoja. Vankeinhoitolaitoksessa on kehitteillä aivan uusi päihdestrategia, jossa on viisi osaa:

- Osa I Toimintastrategia
- Osa II Päihdetyön opas
- Osa III Päihdetyön seurantajärjestelmä

- Osa IV Henkilökunta ja päihteet
- Osa V Tiedote vangeille ja vierailijoille

Tavoitteena on, että jokainen vankeinhoidollinen yksikkö luo yhteisen toimintastrategian viitoittamin keinoin oman päihdestrategiansa ja konkreettiset toimintamallinsa. (Kts. myös *Mäki*, 1998)

Vankien päihteiden käytön haittojen vähentäminen vaatii tietenkin yhteistyötä myös eri viranomaisten kesken eikä se voi keskittyä pelkästään vankiloihin. Vapautumisen jälkeiset eri viranomaisten ja eritoten ehdonalaiseen valvontaan liittyvät nopeat ja asiantuntevat toimenpiteet ovat tällöin ratkaisevia. Vaikeimmalle vankiainekselle kuten vankilasta vapautuville vaarallisille rikoksenuusijoille pitäisi luoda henkilökohtainen selviytymisstrategia, jonka noudattamista myös seurattaisiin ja tarpeen mukaan puututtaisiin vapautuneen käyttäytymiseen.

Lopuksi

Pakkolaitos sai alkunsa ajankohtana, jolloin usko rangaistusten parantavaan vaikutukseen oli suuri. Samaan aikaan yhteiskuntaa jäytivät myös monet yhteiskunnalliset ongelmat, jotka lisäsivät pakkovallan käyttöä. Vankiluku oli 3-4 -kertainen nykyiseen verrattuna.

Vankiluvun vähentyessä ja resurssien lisääntyessä on vähitellen alettu yhä enemmän kiinnittää huomiota myös vankeinhoidon sisältöön. Keskustelu pakkolaitoksesta ja siihen liittyvistä muutospainesta johtuu osittain tästä kehityksestä. Toisaalta rikoslakiprojekti on loppuillaan, mutta pakkolaitokseen ja vankilaoikeuteen liittyvät pulmat ovat lainsäädännössä vielä ratkaisematta.

Myös elinkautiseen vankeusrangaistukseen liittyy muutospainetta. Mielentilalausekset, pakkolaitokseen eristäminen ja elinkautinen vankeus riippuvat nykyisin käytännössä toinen toisistaan. Erääksi pulman ratkaisuksi on esitetty, että myös täyttä ymmärrystä vailla olevat voitaisiin tuomita elinkautiseen vankeuteen. Rikoslainsäädäntöön liittyvien ongelmien ratkaiseminen tuntuu kuitenkin irrelevantilta, kun pohditaan, mitä pakkolaitosvangille pitäisi tehdä, jotta hänen rikollista käyttäytymistään voitaisiin vähentää.

Tässä raportissa on kirjoitettu lyhyesti pakkolaitoksesta vapautuneiden vankien lapsuudesta ja nuoruudesta. Pakkolaitosvankien sosiaalinen perimä on synkkä. Näillä lapsilla ei ole ollut kotiintuloaikoja. Ne ovat vaihtuneet karkumatkoiksi kirvestä heiluttelevan isän tieltä. Yhteiskunta puuttuu kuitenkin yleensä asioihin vasta sitten, kun lapsi tai nuori kasvaa niin suureksi että hänen häiriköimisensä koetaan uhkaksi. Näiden ihmisten nuoruus on kulunut joko täysin heitteillä tai laitosisolosuhteissa. Pikkurikosten tekeminen ja alkoholin kontrolloimaton käyttö on alkanut näinä vuosina. Rikollisuuden lisäksi monilla on ollut niin suuria ongelmia mielenterveytensä kanssa, että he ovat joutuneet välillä tutkimuksiin ja jopa laitoshoitoon. Näillä asioilla ei haluta tässä yhteydessä vähätellä tai korostaa jokaisen ihmisen omaa vastuuta itsestään ja teoistaan. On vain todettava, että edellä esitettyjen tapausten valossa **välttämätön edellytys** pakkolaitokseen joutumiselle on turvaa vaille jääminen lapsena. Hyvästä kodista ei lähde maailmalle tulevia pakkolaitosvankeja.

Edellä esitetyt tapauskuvaukset osoittavat, että pakkolaitokseen määrääminen tapahtuu useimmiten rikollisen elämänvaiheessa, jossa tilanne on jo liukunut liian pitkälle. Väkisinmakaamisiin syyllistyneillä on jo ennen pakkolaitokseen joutu-

mista havaittu tekojen kaavamaistumista, samalla kun niiden useus on lisääntynyt. Lisäksi joissakin tapauksissa teot ovat muuttuneet yhä väkivaltaisemmiksi ja joltaneet jopa uhrin kuolemaan. Samoja kehityspiirteitä on nähtävissä myös väkivaltarikoksista tuomituilla pakkolaitosvangeilla. Rikollisuus on usein alkanut pienistä omaisuusrikoksista. Vähitellen rikoksiin on alkanut liittyä väkivaltaa, joka lopulta on purkautunut tappamisena. Väkivallan lisääntyminen ja alkoholismi kehittyvät samanaikaisesti, samoin henkilön paranoidisuus. Alentunut syyntakeisuus yhdessä vaikean alkoholismin kanssa on yhdistelmä, joka hoitamattomana on johtanut moniin henkirikoksiin ja raiskauksiin.

Tähän mennessä on yhä toistuvampaan rikollisuuteen yritetty vaikuttaa lähinnä pidempien rangaistusten avulla. Ensikertaiset pääsevät ehdonalaan vapautteen nopeammin kuin rikoksenuusijat. Nopeaa uusimista pidetään raskauttavana tekijänä, mikä näkyy tuomion pituudessa. Ja kun mikään ei enää auta, määrätään rikollinen pakkolaitokseen toisen hengelle ja terveydelle erittäin vaarallisena. Pitkiä rangaistuksia on perusteltu rangaistuksen erityisestävyydellä siten, että henkilö on inkapasoitu siihen asti, kunnes pääsee vapaaksi. Kertomukset pakkolaitosvankien tekemistä tapoista ja hengenvaarallisista pahoinpitelyistä suljetuissa laitoksissa osoittavat kuitenkin, että vankiloissa tehdään henkirikoksia huolimatta valvonnasta ja siitä, että pakkolaitosvangit ovat laitososuhteissa yleensä selvin päin. Pisimmät (20 vuotta) rangaistukset suorittaneet ovat syyllistyneet vakaviin uusiin rikoksiin lähes heti vapauduttuaan.

Tapauskertomuksiin viitaten voidaan keskustelua pakkolaitoksesta, pakkolaitosvangeista ja vankilaoikeudesta käydä ehkä vähän toisin kuin viime aikoina.

Mitä on tehty pakkolaitosvangille hänen vankeusaikanaan, joka on usein kestänyt 10, jopa 20 vuottakin? Mitä välineitä vankeinhoidolla on "att behandla" - käsitellä pakkolaitosvankeja ja miten niitä on käytetty? Mikä psykologinen vaikutus on henkilölle, kun hän saa tietää olevansa erittäin vaarallinen toisen hengelle tai terveydelle ja, että hänet määrätään pakkolaitokseen.

Kysymysten jäätyä vastauksia vaille on viime aikoina pohdittu pakkolaitosvankien, mutta myös muiden erityistapausten vuoksi ehdonalaan vapautteen päästämiskäytännön muutoksia. Tälle ajatuskululle ei ole loppua ennen pyttyläisen hautaa. Keinojen puuttuessa ei rangaistusaikaa voi jatkaa loputtomiin. Epämääräisten pituisten rangaistusten käytön vastustamiselle sen sijaan löytyy painavaa tutkimustietoa. Toinen asia on tämän hetken akuutti kriisi. Vankiloista on vapautunut vaarallisia vankeja, joiden ennuste on ollut hyvin huono ja ennuste on myös toteutunut. Vankilaoikeudella on tehty aloitteita, ettei näitä vankeja vielä päästettäisi vapaaksi. Vallitsevaa käytäntöä ei näissä tapauksissa ole kuitenkaan katsottu voi-

tavan muuttaa. Vaikeimmat tapaukset voitaisiin ehkä siirtymäkauden säännöksin jättää päästämättä ehdonalaiseen vapauteen.

Yllä olevien tapauskertomusten valossa keskustelu vaarallisten rikoksenuusijoiden eristämisen yleis- ja erityisestävistä vaikutuksista tuntuu hieman turhalta. Tappamisen kieltävät normit on suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä ja sisäistettyjä. Tietoisuus pakkolaitoksesta on tuskin estänyt yhtään henkirikosta tai raiskausta. Toisaalta pakkolaitokseen määrätty henkilö joutuu olemaan esimerkiksi taposta muutaman vuoden kauemmin kuin rikoksen uusijana tuomittu vankeusvanki. Tämän ajan eristetty on jossakin määrin inkapasitoitu ja voi olla että nykyisen pakkolaitoksen olemassaolon aikana näin on voitu pelastaa ehkä yhden tai kahden ihmisen henki, tai sitten ei yhdenkään. Rangaistuksen pidentämisen vaihtoehtona voidaan kuitenkin aivan oikeutetusti ajatella eristetyn pakkolaitosajan suunnittelua toisin kuin se nykyään toteutetaan. Vaikka lapsesta alkaneen käyttäytymisen urautumiseen on vaikea vaikuttaa, tarjoaa pitkä rangaistusaika tehokkaasti käytettynä nykyistä paremmat mahdollisuudet sopeutua vapaaseen yhteiskuntaan. Vankeinhoitoasiain neuvottelukunta ehdotti julkaisussaan, että pitkää rangaistusta suorittavat vangit voisivat tietyin edellytyksin päästä totuttelemaan vapaan yhteiskunnan oloihin jo ennen varsinaista vapautumista (Pitkäaikaisvangit 1997 s. 54). Eristetyille tämä saattaisi tarkoittaa esimerkiksi pääsyä ohjattuun ehdonalaiseen vapauteen ennen rangaistusajan täyttymistä eli niin sanottua a-aikaa. Tämä tietenkin edellyttäisi eristetyn sitoutumista häntä koskevaan hoitosuunnitelmaan.

Keskeisin käsite pakkolaitosongelman ratkaisemisessa on vaarallisena pidetyn vangin **riskialttius** tehdä uusia vakavia rikoksia. Riskin edessä voidaan antautua ja päätyä rangaistusajan pidentämiseen. On myös muita vielä käyttämättömiä keinoja.

UusimISRISKIALTTIUS JA RANGAISTUKSEN PITUUS PIDETÄÄN ERILLÄÄN JA UUDISTETAAN VANKEINHOITOA.

Vankeinhoidon yhtenä tehtävänä on (tulisi olla) käytettävissä olevin keinoin pyrittävä jo rangaistusajan alussa määrittelemään vakaviin rikoksiin syyllistyneiden riskialttius uusia rikoksensa ja suunnitella tämän pohjalta yhdessä vangin kanssa yksilöllinen suunnitelma vapautumistilannetta ja vapaudessa selviytymistä varten. Näitä suunnitelmia varten on vankeinhoitoon tulossa uusia ohjelmia, jotka on tarkoitus viedä läpi **rangaistusaikana**. Henkirikosten tekijät pitäisi heti kiinnijoutumisen jälkeen ja viimeistään tutkintavankeuden alussa saattaa terapiahoitoon. Ilman terapeuttista rikoksen läpikäymistä ja sen ymmärtämistä kognitiivisten menetelmien käyttö voi olla osittain tehotonta.

Kuunnellaan asiantuntijoita.

Vankilaoikeuden nykyinen rooli on kaksijakoisuudessaan vaikea. Sen asiantunte-
mus viittaa lähinnä muodollisen täytäntöönpanon hallitsemiseen. Nykykäytännös-
sä se tekee päätöksen eristämistä hyvin pitkälle terveydenhuollon oikeusturva-
keskuksen esityksiä noudattaen. Pakkolaitoksesta päästämistä se sen sijaan
päättää hyvin itsenäisesti.

Vapautumiseen liittyvien riskien tuntijat on tällä hetkellä siroteltu erilaisiin tehtä-
viin. Tämän lisäksi monien asiantuntijoiden mielestä yksilöllisiä riskitestejä ei voi
ja siksi ei saa tehdä, koska nämä ennusteet ovat usein olleet virheellisiä. Jokaisen
pakkolaitosvangin yksilöllisten riskitekijöiden parhaat asiantuntijat löytyvät ehkä
vankeinhoitolaitoksen terveydenhuoltoviranomaisista ja psykologeista.

Luodaan lisäedellytyksiä (pakkolaitos)vankien ohjatulle jälkihuollolle.

Pakkolaitosvankien vapautteen valmentaminen, vapauden alkuajat ja henkilökohtaisten ongelmien hoito ovat tällä hetkellä lähes resurssittomia. Vaikeiden vankien valtionhallinnolle tuomiin lisärasitteisiin pitäisi suhtautua järkevästi eikä tunteenomaisesti viitata "kunnon ihmisten" syrjäytymiseen rahanjaossa suhteessa rikolliisiin. Hoitamaton pakkolaitosvanki on todella kallis. Kriminaalihuollon asiantuntijat tuntevat hyvin pakkolaitosvangit. Asiakkaiden seuraaminen vapaudessa, hoitopaikkojen luominen ja saaminen, sekä mahdollisuudet **tarpeen vaatiessa keskeyttää ehdonalainen vapaus** vaativat resursseja. Jälkihuollon resurssit ovat nykyään hyvin pienet. Viittaaminen tässä yhteydessä kuntien velvollisuuksiin ei auta. Vangit ovat perinteisesti viimeisinä asuntojonoissa ja kunnan virkamiehillä ei juuri ole ollut mahdollisuuksia tutustua vangin todellisiin tarpeisiin.

Pakkolaitosvangit ovat jäävuoren huippu.

Pakkolaitosvangeista moni on jo pakkolaitokseen tuomittaessa ehtinyt rikollisen karriäärinsä päätepisteeseen. He ovat aloittaneet elämänsä alkuvuodet puolustuskyvyttöminä, elämän kulkiessa eteenpäin tappaneet ja raiskanneet ihmisiä, pilanneet itsensä ja tuhonneet ympäristöään. Näiden ihmisten elämässä isän, joskus äidinkin nimi on tullut pelkäksi kirosanaksi. Näiden ihmisten vuoksi on olemassa pakkolaitos.

Pakkolaitosvangin tulevaisuus näyttää tällä hetkellä valottomalta. Vallankäyttäjillä ei viime vuosina ole ollut halua paneutua vaarallisten rikollisten elämänkul-

kuun. Alusta ei voi aloittaa. Monet asiantuntijatkin ovat väittäneet, ettei näitä ihmisiä voi viedä uudestaan elämänsä alkuun jokelteleviksi vauvoiksi eikä heille voi enää opettaa sosiaalista käyttäytymistä. Pakkolaitosvankien määrää voidaan pitää myös niin vähäisenä, ettei sen vaarallisuutta koeta koko yhteiskuntaa koskevaksi ongelmaksi. Suomessa on kuitenkin yli 500 henkirikollista vankiloissa. Osa näistä tulee aikanaan vaarallisiksi rikoksenuusijoiksi ja sitä suurempi osa mitä myöhemmin näiden ihmisten käyttäytymiseen puututaan muutoin kuin rikosoikeudellisin keinoin.

Lähdeluettelo:

Aho, Timo: Elinkautisvankien uusintarikollisuus, *Uusi Kriminaalihuolto* 1/1997

Hakola Panu, Tiihonen Jari, Vartiainen Heikki, Eronen Markku: Väkivaltaisuusvaaran arviointi, *Suomen Lääkärilehti* 17/1994

Koikkalainen Sari: Vankeuden aikana järjestettävä seksuaalirikoksista tuomituille tarkoitettu toiminta, *Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja* 2/1998

Lappi-Seppälä Tapio: Mielentilalausunnon vaikutus tuomioon, *Oikeuspsykiatrian päivät 7.-8.-11.1996*, moniste

Mäki, Jukka: Vankeinhoitolaitoksen päihdestrategia, osa I, toimintastrategia, luonnos

Pajuoja, Jussi: Mielentilatutkimuksen vaikutus tuomioon, *Oikeuspsykiatrian päivät 7.-8.11.1996*, moniste

Pihlajamäki, Heikki: Pakkolaitokseen eristäminen 1971-1986, *Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos*, Helsinki 1987

Muut lähteet:

Vankeinhoito-osaston keskusvankirekisterin pakkolaitosvankeja koskevat asiakirjat.

Vankitiedot 1.5.1998

Lauri A. Pyykönen

Psykiatrian ja oikeuspsykiatrian erik.lääkäri, psykoterapeutti

Pakkolaitosvangit hoidon näkökulmasta Timo Ahon selvityksen perusteella

Timo Aho on laajasti kuvannut pakkolaitosvankeja vanki- ja ihmisryhmänä, joka eroaa valtaväestöstä ratkaisevalla tavalla. Vankiryhmänä se suorittaa rikoksistaan lain ankarimpia seuraamuksia. Pakkolaitosvangissa kristallisoituu useita samansuuntaisia käyttäytymiseen ja terveyteen vaikuttavia tekijöitä kuten sosiaalisuutta estävä ja epäsosiaalisuutta suosiva kasvualusta, alkukantaisuus, sadistisuus ja vainoharhanomaisuus. Yksilö kehittyy väkivaltaiseksi persoonallisuudeksi. Väkivaltaisuus on hitaasti muuttuva ja joskus pysyvä ominaisuus. Väkivaltaisuutensa lisäksi pakkolaitosvanki on joko sairaanhoidon tarpeessa tai hän on täytöntöönpanon pitkäaikainen erityiskysymys. Joskus molempia. Aho esittää konkreettisia ehdotuksia vankien tarpeiden huomioonottamiseksi.

Pakkolaitosvangit muistuttavat vankeinhoidon perustehtävästä. Vankeinhoitolaitos kohtaa väkivaltaiset ihmiset ja siksi sen tavoitteet huolehtia vankien väkivaltaisuuden vähenemisestä ja usein siihen liittyvästä päihteiden käytöstä on ensiarvoisen tärkeää ei vain ajatellen yksittäistä vankia, vaan kokonaisen laitoksen toimintaa tuloksineen. Siksi jokainen väkivaltarikollinen tulisi jo ensimmäisestä tuomista alkaen ottaa mukaan hoito-ohjelmaan, jonka tavoitteena on paneutua väkivaltaisuuden vähentymiseen. Rangaistusajan hyväksikäyttö tälläkin tavoin on perusteltua. Kuten vankilan päihdetyöllä, joka sellaisenaan edustaa väkivaltaisuudenkin vähentämistyötä, on toimintastrategiansa, olisi syytä suhtautua väkivaltaisiin tuomittuihin samalla tavoin. Sillä olisi ennalta ehkäiseväkin vaikutus.

Vaikka asia on hyvin tunnettu, on liian vähän tutkittu millä tavoin laitosongelmia voitaisiin vähentää järjestelmällisellä vangin aggression huomioon ottamisella. Se ei tarkoita rangaistuksen koventamista, vaan asianmukaista suhtautumista, joka korjaa vangin käytöstä. Esim.: sokeritautinen saa lääkahoitonsa, mutta sen lisäksi huolehditaan hänen ruokavaliostaan. -Sattumalta juuri 2-tyyppisillä alkoholisteilla, jotka pääasiassa vastaavat tämän maan henkirikoksista on sokeriaineenvaihdunnan omalaatuisuuksia. Vangin säännöllisen ravinnon saannin on arvioitu jonkun veran parantavan hänen käytöstään. (Matti Virkkunen, suullinen tieto).

Epäsosiaalisuuden ja väkivaltaisuuden tutkimuksessa vankilat ovat antoisa ja vähän käytetty lähde. Siellä näkyvät ne ilmiöt, jotka vasta paljon myöhemmin ha-

vaitaan tilastomuutoksina tai tutkijoiden havaintoina muualla yhteiskunnassa. Esim. huumeongelmien nopea kasvu 80-luvulla oli ensin poliisin ja vankeinhoitajien tiedossa.

Kauan on oltu sitä mieltä, että vaikean väkivaltaisuuden hoito on tuloksiltaan huono. Käsitykseni mukaan kaikkein pessimistisimmät arviot eivät ole olleet aiheellisia. Alan kansainvälisessä kirjallisuudessa on kuvauksia laitoksissa ja vankiloissa annetuista hoidoista ja niiden vaikuttavuudesta. Suomalainen väkivaltaisuuden tutkimus on maailman kuulu.

Niihin kuuluu Panu Hakolan tutkimus ymmärrystä vailla olevien jälkihoidosta. Se kuvaa lainmuutoksen suoraa vaikutusta toteutuneisiin henkirikoksiin ja osoittaa hoidon vaikuttavuuden. Ennen 1970-luvun alun lain muutosta pääsivät potilaat koevapauteen sairaalahoidon jälkeen. Edellytyksenä oli, että he olivat mielen-terveystoimiston seurannassa. Seurattiin mm. lääkitystä. Hoitovelvoitteen aikana ei henkirikoksia esiintynyt. Lainmuutoksen jälkeen potilailla ei ollut enää hoitovelvoitetta. Sen seurauksena kirjattiin henkirikoksia. Murheellisesta tuloksesta huolimatta voidaan todeta, että viisimiljoonaisen kansan mielisairaat ja samalla vaaralliset henkilöt hyötyvät hoidosta. He voivat elää laitosten ulkopuolella edellyttäen, että saavat riittävää avohoitoa ja sosiaalista kontrollia.

Vankiloissa väkivaltarikollisille annettujen psykoterapioiden tulokset ovat olleet myönteisiä. Niihin kuuluu yksi pakkolaitoskandidaatin terapia. Terapian tulokset on julkistettu.

Vankeinhoitolaitoksen psykiatrisissa yksiköissä on annettu ja annetaan toistuvia hoitopakkeja väkivaltaisille ihmisille, niin ollen pakkolaitosmiehillekin. Niissä yksiköissä on aggression kohtaamiseen vaadittavaa tietotaitoa.

Yhteistä näille hoidoille on ollut niiden pitkä kesto. Sitä vaatii aggression luonne ja sen mahdollistaa pitkä tuomio. Väkivaltainen ihminen voi saamansa hoidon avulla korjata huomattavasti käytöstään, mikä ei sisällä väitettä, että hän tulee terveeksi - kuitenkin sosiaalisemmaksi.

Lainkäytön kannalta olen edellä puhunut nykylainsäädäntöön perustuvista hoidoista. Tulisiko lainsäädännön keinoin kiinnittää huomiota täyttää ymmärrystä vailla oleviin tuomittuihin?

Pakkolaitosvankien hoitaminen ei ole uusia resursseja vaativa tehtävä. Se on tehtävä, jota voidaan hoitaa määrätietoisemmin kuin tähän asti. Laitoskohtaiset pelisäännöt, ongelman ratkaisun pitkäjänteiset menetelmät ja vastuuhenkilöiden

kouluttaminen sekä olemassa olevan erityisosaamisen koordinoiminen ovat enemmän tahto- kuin rahakysymyksiä. Pakkolaitosihmisten hoitaminen voi hyödyttää laajemminkin vankeinhoitolaitosta.